

Управління діяльністю підприємства в умовах ринку

Управління підприємством в умовах ринку

теоретичні та практичні аспекти

МОНОГРАФІЯ

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ
В УМОВАХ РИНКУ:**

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

монографія

За заг. редакцією д-ра екон. наук, проф. Л. В. Соколової

**Харків
Компанія СМІТ
2012**

УДК 334.716: 339.137.2

ББК У 291

У 66

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету радіоелектроніки
(Протокол № 6 від 25.11.2011 р.)*

Рецензенти:

В.М. Гриньова, д-р екон. наук, проф., зав. каф. менеджменту Харківського національного економічного університету;

В.М. Тимофеев, д-р екон. наук, проф., зав. каф. економічного аналізу та обліку Національного технічного університету «ХПІ»;

Ю.Д. Костін, д-р екон. наук, проф. каф. економічної кібернетики та управління економічною безпекою Харківського національного університету радіоелектроніки

Автори:

*Л.В. Соколова, Г.М. Верясова, О.Є. Соколов,
А.С. Шальопа, О.О. Васильченко, О.В. Чичкань*

У66 Управління підприємством в умовах ринку : теоретичні та практичні аспекти [Текст] :
моногр. / Л. В. Соколова, Г. М. Верясова, О. Є. Соколов та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук,
проф. Л. В. Соколової. – Х. : ТОВ «Компанія СМІТ», 2012. – 312 с.
ISBN 978-966-2028-88-1

У монографії розглянуто проблеми управління діяльністю промислових підприємств на сучасному етапі розвитку економіки, концептуальні основи створення теоретико-методологічної бази для пізнання основ процесу управління підприємством, які створюють необхідні умови для всебічного вивчення, аналізу та оцінки ефективності функціональних сфер діяльності підприємства, що дозволяє розробити необхідний інструментарій ефективного управління. Особливу увагу приділено питанням використання сучасних методів і моделей забезпечення ефективної діяльності та конкурентоспроможності промислових підприємств.

Матеріал, що викладається, базується на прогресивних теоріях менеджменту, вітчизняному та зарубіжному досвіді управління підприємством в умовах нестабільного бізнес-середовища.

Для наукових співробітників, підприємців, аспірантів, студентів та слухачів вищих навчальних закладів, а також усіх, хто займається або цікавиться проблемами управління діяльністю підприємства та можливими шляхами їх вирішення.

Всі права захищено. Ніяка частина цієї книги не може бути відтворена у будь-якій формі без письмової згоди власника авторських прав.

УДК 334.716: 339.137.2

ББК У 291

© Соколова Л.В., Верясова Г.М.,
Соколов О.Є., Шальопа А.С.,
Васильченко О.О., Чичкань О.В., 2011
© ТОВ «Компанія СМІТ», 2011

ISBN 978-966-2028-88-1

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ РИНКУ.....	8
1.1. Концептуальна модель системи управління ефективністю та конкурентоспроможністю підприємства	8
1.2. Принципи синтезу системи СУ ЕКП.....	15
1.3. Підприємство як відкрита мобільна система у конкурентному середовищі.....	20
1.4. Сутнісна характеристика конкурентного потенціалу, конкурентоспроможності та ефективності діяльності підприємства.....	35
1.5. Вплив бізнес-середовища на ефективну діяльність підприємства.....	45
2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	58
2.1. Теоретичні аспекти щодо визначення конкурентоспроможності промислового підприємства.....	58
2.2. Дослідження науково-методичних підходів до інтегральної оцінки КСП	66
2.3. Оцінка конкурентоспроможності товару на етапах його життєвого циклу.....	80
2.4. Моделювання процесу оцінки конкурентоспроможності товару.....	90
3. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	99
3.1. Ефективність як економічна категорія.....	99
3.2. Класифікація основних елементів теорії управління підприємства: ефективність.....	108
3.3. Вибір системи показників оцінки економічної ефективності діяльності підприємства.....	117

3.4. Шляхи підвищення ефективної ринкової діяльності підприємства.....	130
4. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	143
4.1. Теоретичні засади оцінки ефективності маркетингу.....	143
4.2. Напрями та показники оцінки ефективності маркетингу.....	154
4.3. Методичне забезпечення процесу оцінювання ефективності маркетингової діяльності підприємства.....	169
4.4. Науково-методичні рекомендації щодо розрахунку інтегрального показника оцінки ефективності маркетингу	183
5. СУЧАСНІ МЕТОДИ І МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	191
5.1. Прийняття рішень у сфері управління конкурентоспроможним потенціалом підприємства.....	191
5.2. Використання методів кластерного аналізу у практичній діяльності промислових підприємств.....	196
5.3. Графічна підтримка оцінювання конкурентоспроможності підприємства.....	210
5.4. Методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності бренду підприємства.....	224
5.5. Моделювання оцінки ефективності маркетингу.....	234
5.6. Методи і моделі діагностики банкрутства підприємства.....	252
6. СИТУАЦІЙНЕ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСНОЮ ОЦІНКОЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	275
6.1. Технологія ситуаційного управління оцінкою вартості підприємства.....	275
6.2 Методика оцінки вартості підприємства з метою інвестування.....	283
7. БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА.....	293

ВСТУП

Стабільне функціонування вітчизняних промислових підприємств в умовах кризових явищ, істотного зростання невизначеності зовнішнього середовища, якісної зміни внутрішнього середовища, посилення рівня конкуренції на ринках збуту готової продукції визначає стійкий розвиток економіки країни, значно впливає на ефективність та продуктивність праці в усіх галузях народного господарства. Це потребує від керівництва підприємств адекватної реакції на постійні зміни ринкового оточення, усвідомлення необхідності забезпечення адаптації виробництва, високого рівня конкурентоспроможності підприємства, його бренду та промислової продукції.

У сформованій у країні економічній ситуації досить актуальним є проведення системних досліджень щодо теоретичних, методичних і організаційно-економічних аспектів управління діяльністю промислового підприємства з метою забезпечення його стійкого розвитку в умовах сучасного нестабільного зовнішнього середовища. Вибір даного напрямку наукових досліджень умотивовано актуальністю теми та наявністю невирішених або недостатньо повно розглянутих у спеціальній науковій літературі питань.

Основним призначенням роботи є теоретичне обґрунтування та розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування елементів системи управління ефективністю та конкурентоспроможністю промислового підприємства в сучасних умовах розвитку економіки країни. Основними завданнями наукової праці є такі:

- теоретичне узагальнення основних елементів сучасної теорії розвитку підприємства та оцінки ефективності його діяльності у період трансформаційних змін, що відбуваються в економіці країни;
- дослідження теоретичних підходів до проблеми ефективності діяльності та конкурентоспроможності підприємства в умовах сучасного нестабільного зовнішнього та мінливого внутрішнього середовища;

- аналіз методичних підходів та розробка методів оцінювання конкурентоспроможності підприємства, його бренду та продукції, що виробляється й реалізується на зовнішніх та внутрішніх ринках;
- обґрунтовування методологічних аспектів побудови організаційно-економічної системи управління конкурентоспроможністю та ефективністю діяльності підприємства в ринкових умовах господарювання;
- вивчення впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на ринкову діяльність підприємства;
- дослідження науково-практичних підходів щодо оцінки економічної ефективності маркетингової діяльності підприємства;
- аналіз сучасних методів і моделей забезпечення ефективної діяльності промислових підприємств;
- розробка науково-методичних підходів щодо ситуаційного управління вартісною оцінкою підприємства;
- розробка методичних засад бізнес-планування розвитку підприємства.

Основою формування системи управління підприємством в умовах ринку є розробка науково-методичного інструментарію для кількісної та якісної ідентифікації стану підприємства, оцінки його конкурентних переваг та ефективності в сучасних умовах господарювання. Основними отриманими науково-практичними результатами є такі:

- синтез концептуальної моделі оцінки конкурентоспроможності та ефективності діяльності промислового підприємства як основного суб'єкта господарювання;
- класифікація основних елементів теорії управління підприємства: ефективність;
- визначення шляхів підвищення ефективної діяльності підприємства;
- теоретично-методичні підходи щодо оцінювання ефективності маркетингової діяльності підприємства;
- розробка методичних підходів до формування конкурентних переваг підприємства за умови задоволення потреб споживачів;

- методичні рекомендації щодо оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства, його бренду та продукції на всіх етапах її життєвого циклу;
- аналіз використання методів кластерного аналізу у практичній діяльності промислових підприємств;
- дослідження методів графічної підтримки оцінювання конкурентоспроможності підприємства;
- аналіз сучасних методів і моделей діагностики банкрутства підприємства;
- розробка технології ситуаційного управління вартісною оцінкою підприємства;
- методичні рекомендації щодо оцінки вартості підприємства з метою інвестування;
- розробка науково-методичних підходів до бізнес-планування розвитку підприємства.

Монографію написано колективом авторів за результатами науково-прикладних досліджень кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою Харківського національного університету радіоелектроніки Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. У монографії були використані матеріали наукових робіт студентів, магістрів, здобувачів – учасників наукового кафедрального семінару «Управління підприємством у конкурентному середовищі», який очолює доктор економічних наук, професор Л. В. Соколова.

Авторський підхід до розробки поставлених завдань та наукова новизна представлених досліджень обумовлюють відмінність та переваги отриманих результатів від існуючих. Як об'єкт впровадження отриманих науково-методичних результатів можуть бути фірми, організації, підприємства різної галузевої належності, різних форми власності, у тому числі малий та середній бізнес із різними масштабами виробництва.

1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ РИНКУ

1.1. Концептуальна модель системи управління ефективністю та конкурентоспроможністю підприємства

У ринкових умовах господарювання розвиток промисловості країни визначається мобільним та ефективним реагуванням основних суб'єктів ринкових відносин на виклики бізнес-середовища, що потребує розробки та впровадження системи управління конкурентоспроможністю та ефективністю діяльності промислових підприємств. Ринкову діяльність українських підприємств характеризує складний процес їх функціонування на ринках збуту, що відбивається на результатах, які досягаються при цьому. Сучасний ринок схильний до швидких постійних змін, що вимагає від підприємств-товаровиробників, які прагнуть до зміцнення своїх конкурентних позицій, відмовлятися від колишніх методів роботи з ринком і орієнтуватися на нові підходи, принципи і методи організації та ведення бізнесу.

Реалізація стратегії розвитку підприємств потребує проведення системних наукових досліджень як основи для розбудови програм, заснованих на маркетинговій та інноваційно-інвестиційній ідеології та використанні сучасного дослідницького інструментарію. Це обумовлює необхідність розробки концептуального підходу до проблеми дослідження конкурентоспроможності та ефективності діяльності підприємств, що визначає основоположні принципи пізнання цього процесу. У сучасних умовах, які характеризуються тим, що: «Методология не очень почитается современными экономистами» [1, с. 53], необхідним інструментарієм проведення наукових досліджень є використання методологічного аналізу, що забезпечує чітке бачення і розуміння досліджуваних процесів та сприяє чіткій структуризації багатого арсеналу пізнання.

Результативність наукової діяльності з дослідження ефективності та конкурентоспроможності підприємства забезпечується методологією —

функціональною системологією [2, с. 49], яка з позицій системних досліджень розглядається у якості діалектичних принципів системності. Виходячи з позицій функціональної системології, об'єкт дослідження – підприємство розглядається як функціональний об'єкт, функцією якого є забезпечення ефективної діяльності з метою отримання прибутку за рахунок задоволення потреб споживачів. Виконання даної функції обумовлено функцією об'єкта більш високого рівня ієрархії, тобто надсистемою.

Використовуючи понятійний апарат функціональної системології, визначимо систему управління ефективністю та конкурентоспроможністю підприємства (СУ ЕКП) як функціональний об'єкт, до складу якого входять основні підсистеми: I – управління конкурентоспроможністю, II – управління ефективністю, та підтримуючі підсистеми: 1 – інформаційна, 2 – виробнича, 3 – інноваційно-інвестиційна (НДДКР), 4 – фінансова, 5 – маркетингу та розподілу продукції, 6 – кадрова (рис. 1.1). Функції даної СУ ЕКП як складової системи управління підприємством у цілому обумовлені функцією об'єкта більш високого ярусу, тобто надсистемою. Функція характеризує частку участі досліджуваної системи (об'єкта) у надсистемі, тобто в об'єкті більш високого ярусу. Отже, функціонування досліджуваної системи управління ефективністю та конкурентоспроможністю підприємства сприяє існуванню та функціонуванню надсистеми – відкритої соціально-економічної системи – сучасного підприємства. Надсистема впливає на систему в напрямку зміни властивостей системи як функціонального об'єкта у бік посилення її здатності сприяти ефективному функціонуванню надсистеми.

Функція системи СУ ЕКП виявляється у наявності функціональних зв'язків між даною системою й іншими системами в конкретному вузлі структури досліджуваної надсистеми. Інші системи утворюють так звані навколишні умови для даної системи. Водночас сама система СУ ЕКП має ієрархічну структуру, тобто складається з функціональних об'єктів – підсистем.

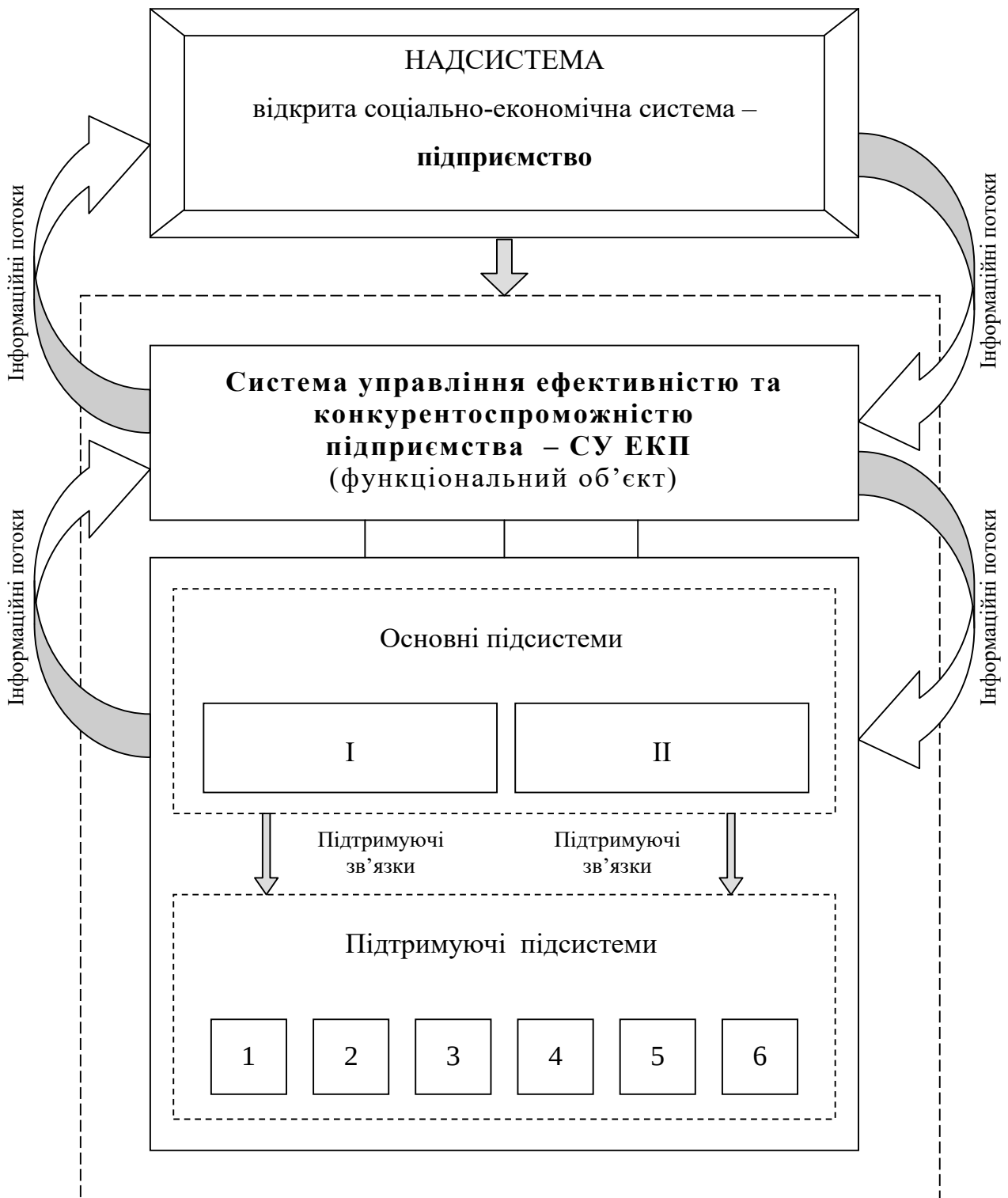

Рис. 1.1. Система управління ЕКП як функціональний об'єкт надсистеми

Вони утворюють субстанцію даної системи і своїми функціональними зв'язками формують її структуру. Функціонування підсистем забезпечує функціонування самої системи, тобто її функціональні зв'язки. Отже, з погляду

системи, функціональні зв'язки підсистем називаються підтримуючими зв'язками [3, с. 106 – 109].

Кожне промислове підприємство являє собою відкриту соціально-економічну систему, яка самоорганізується й саморегулюється, і для якої властива адаптація до невизначеності бізнес-середовища. Ця система виявляє адаптивну поведінку, її характеризує здатність до цілеспрямованої зміни власної структури. Форми адаптивної поведінки досить різноманітні, оскільки адаптація виявляється в зміні поведінки системи в умовах флуктуації зовнішнього середовища з метою підтримки істотних перемінних – стійких характеристик – у визначених межах [4, с. 206 – 208].

Адаптація до середовища, що характеризується високою невизначеністю, дозволяє системі забезпечувати досягнення деяких істотних цілей в умовах недостатньої апріорної інформації про середовище. У процесі пристосування можуть змінюватися кількісні характеристики системи і/або її структура. Чим більш істотні зміни середовища, тим глибше ті перетворення структури, що відбуваються при адаптації підприємства до нових умов господарювання. Використання принципу адаптації забезпечує досягнення ефективного компромісу між якістю управління та стійкістю системи. Стійкість (стабільність) припускає незмінність деяких її властивостей, незважаючи на складну поведінку системи в цілому (тобто її безперервна зміна).

Управління – це функція системи, орієнтована на: збереження її основної якості, тобто сукупності властивостей, втрата яких спричиняє руйнування системи в умовах зміни середовища; виконання деякої програми, що забезпечує стійкість; досягнення визначеної мети [5, с. 75]. Цілі, що постають перед підприємством, покладено в основу функціонування всієї системи управління, ефективністю та конкурентоспроможністю (СУ ЕКП) його діяльності.

Метою реалізації системи СУ ЕКП є створення умов, які забезпечують конкурентне положення підприємства на ринках збуту, становлення і розвиток ринкових відносин між суб'єктом ринку та його бізнес-середовищем, формування відповідної організаційної структури та ефективність ринкової діяльності

підприємства. Критерієм ефективності функціонування системи СУ ЕКП виступає ступінь життєдіяльності підприємства, що дає їй можливість забезпечити самоорганізацію, самозбереження, самовдосконалення й досягнення мети. Кількісно міра ефективності визначається інтегральним показником життєдіяльності підприємства, що функціонально залежить від рівня конкурентоспроможності підприємства та рівня ефективної діяльності підприємства у цілому (рис. 1.2).

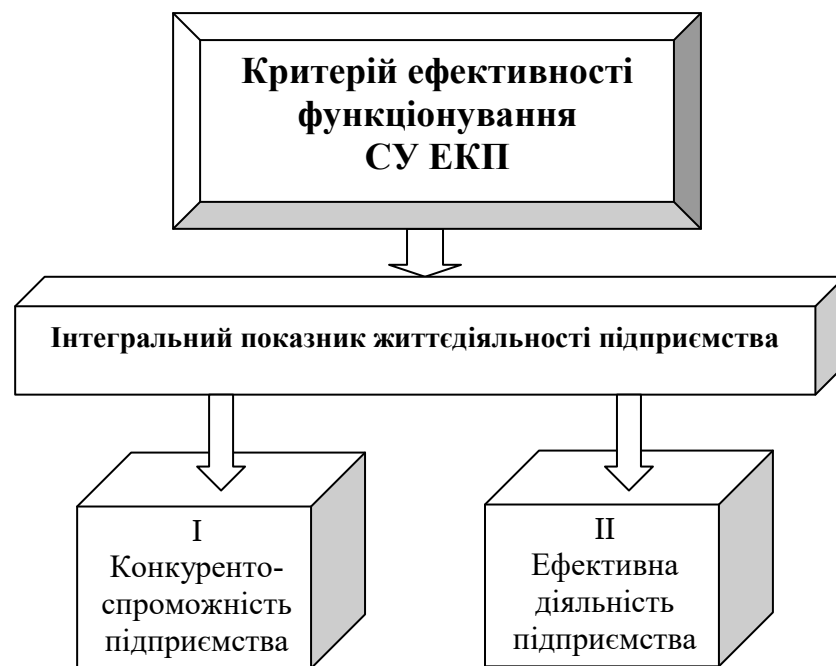

Рис. 1.2. Характеристика інтегрального показника життєдіяльності підприємства

Труднощі аналізу та синтезу такого складного об'єкта дослідження як підприємство з його зовнішнім і внутрішнім середовищем, проблемами забезпечення ефективної діяльності та конкурентоспроможності привели до необхідності розробки спеціального теоретичного підходу, основними категоріями якого є: поняття системи СУ ЕКП, її структура, ієрархія, організація, властивості. При цьому загальна теорія систем дає можливість забезпечити єдину формально-методологічну базу дослідження, оскільки вона побудована на основі

загальнонаукового поняття «система», охоплює всі спеціалізовані теорії систем, широко використовує методи аналогії та моделювання тощо.

З позицій теорії систем, система СУ ЕКП – це сукупність якісно визначених елементів, які виконують функцію забезпечення життєдіяльності підприємства, його конкурентоспроможності на ринках збуту та ефективної діяльності, між якими існує закономірний зв'язок або взаємодія. Природа складових елементів і характер структури системи можуть бути найрізноманітнішими, оскільки систему утворюють окремі явища та процеси, які взаємодіють між собою в процесі виконання загальної функції підприємства – забезпечення життєдіяльності, а також окремі думки, наукові положення, між елементами яких виникають відносини підпорядкованості та послідовності. З позицій функціональної системології система СУ ЕКП – це функціональний об'єкт, що забезпечує функціонування надсистеми – підприємства у загальному напрямку. Структура даної системи визначається як сукупність істотних зв'язків між виділеними частинами цілого, що забезпечують його цілісність, та виділяється шляхом встановлення істотних, відносно стійких зв'язків між її елементами при частковому або повному абстрагуванні від якісних характеристик цих елементів.

Елемент системи СУ ЕКП – це нерозкладний у ній компонент, пов'язаний певними відносинами з іншими в єдиний комплекс. Зв'язок елементів системи визначає її структуру. З погляду діалектики, виділення елементів із цілого завжди має відносний характер. Логічно виділити такі елементи системи як маркетинговий, інноваційний, виробничий, інформаційний, фінансовий кадровий.

У процесі структуризації системи СУ ЕКП, тобто, виділяючи частини системи й фіксуючи стійкі зв'язки між ними, слід мати на увазі, що для неї характерна адаптивна поведінка – здатність до цілеспрямованої зміни власної структури в стохастичному зовнішньому середовищі. Визначення системи та над системи припускає опис їх зв'язків із бізнес-середовищем. Характер взаємодії системи та середовища може бути різним: середовище може домінувати над системою або система активно взаємодіяти із середовищем. Логічно припустити, що цілеспрямована система СУ ЕКП активно взаємодіє зі складним зовнішнім

бізнес-середовищем. У цьому випадку особливого значення набувають питання інформаційного забезпечення, організації каналів зв'язку із зовнішнім середовищем, обробки інформації, прийняття рішень щодо формування впливу на середовище. Як правило, такі завдання вирішуються не одноразово, а ітеративно, у процесі взаємодії системи із середовищем. Це особливо важливо для вивчення впливу на суб'єкти ринку, які господарюють, зовнішнього бізнес-середовища, що є нестаціонарним, оскільки його поведінка постійно змінюється в часі. Отже, досить важливою є конкретизація зовнішнього бізнес-середовища підприємства.

Досліджувана система СУ ЕКП є розчленованою, оскільки можна виконати її декомпозицію, тобто подати у вигляді сукупності i -х підсистем або елементів:

$$S = \{S_i\}, \quad (1.1)$$

де S – декомпозиційна множина;

S_i – i -та підсистема або i -ий елемент системи; $S_i \in S$.

Структура системи СУ ЕКП при фіксованій декомпозиційній множині S визначається як сукупність відносин між S_i -ми підсистемами, що належать даній декомпозиційній множині.

Система підприємства СУ ЕКП є відкритою системою, оскільки її відповідно до мети дослідження не можна приймати ізольованою від зовнішнього середовища. Вона активно взаємодіє із навколишнім середовищем, за певних умов досягаючи стану рухливої рівноваги: структура, її найважливіші характеристики залишаються постійними в той час, як сама система здійснює безперервний обмін інформацією із зовнішнім середовищем. У процесі такої взаємодії система може досягати еквіфінального стану, що визначається саме структурою системи. Відкрита система СУ ЕКП здатна розвиватися в напрямку збільшення порядку і складності, здійснювати так зване введення негентропії [6, с. 412] і зберігати високий рівень організованості.

1.2. Принципи синтезу системи СУ ЕКП

Труднощі синтезу такого складного об'єкта дослідження як підприємство з його зовнішнім і внутрішнім середовищем, проблемами забезпечення конкурентоспроможності, ефективної діяльності привели до необхідності розробки спеціального теоретичного підходу, основними категоріями якого є: поняття системи управління ЕКП, її структура, ієрархія, організація, властивості. При цьому загальна теорія систем дає можливість забезпечити єдину формально-методологічну базу дослідження, оскільки вона побудована на основі загальнонаукового поняття «система», охоплює всі спеціалізовані теорії систем, широко використовує методи аналогії та моделювання тощо.

Поняття «система» є основним, дуже важливим у теорії систем [7–13], але досить не існує загальноприйнятого визначення цього поняття. Система – це множина, на якій реалізується заздалегідь дане відношення R із фіксованими властивостями P [6, с. 495]; сукупність взаємозалежних елементів, що утворюють єдине ціле [14, с. 660]; множина закономірно пов'язаних один з одним елементів, що являє собою певне цілісне утворення; порядок, обумовлений плановим, правильним розташуванням частин у визначеному зв'язку, чіткій послідовності дій [15, с. 469–470] тощо. Поширеним є визначення системи як певної сукупності елементів, що взаємодіють, але воно є вірним для формально-логічного класу систем. У загальному розумінні система представляє собою безліч елементів, для яких задані певні відносини. Як вважають науковці Р. Акоф, Л. Арноф, У. Ешбі та У. Черчмен, система виявляє собою можливість широкого конструювання й оцінки [6, с. 496]. На думку В. І. Богдановича та А. І. Уємова система синтезується лише у тому випадку, коли на множині, що утворює систему, реалізується дане відношення R із фіксованими властивостями.

Таким чином, можна так визначити систему. Припустимо, що N – безліч предметів, P – деяка властивість, R – відношення. Предмети N утворюють систему в тому випадку, якщо на них виконуватиметься визначене відношення R із якимись заздалегідь фіксованими властивостями P [4, с. 213–214]. Тому систему можна класифікувати за характером властивостей P , відносин R , предметів N [6, с. 496].

Принципи виділення системи сформовано у роботі [12]. Вони полягають у такому: наявність спільної мети; наявність взаємозв'язаних елементів, що утворюють внутрішню структуру системи; зовнішнє середовище, яке обмежує функції системи; наявність різних ресурсів, використання яких необхідно для функціонування системи; центр управління, який забезпечує розвиток системи у заданому напрямку відповідно до встановленої мети. Це дає можливість визначитися з поняттям системи управління ЕКП.

У відповідності до визначення системи як безлічі закономірно пов'язаних між собою елементів, які уявляють собою певне цілісне утворення, єдність [15, с. 469], функціональна системологія дозволяє виділити основні принципи синтезу системи управління конкурентоспроможністю та ефективністю діяльності підприємства в умовах невизначеності бізнес-середовища. До основних із них відносяться такі: системність, управління по відхиленню (негативний зворотний зв'язок), еволюція об'єкта управління у часі, цілеспрямованість, надійність, стійкість, інваріантність, погодженість (взаємозв'язок), інформаційна єдність, спеціалізація, автоматизація, ресурсне забезпечення, маркетинг, пріоритетний вибір, забезпеченість нормативами, зацікавленість у досягненні поставлених цілей, між- і внутрішньосистемна сумісність, модельованість, економічність [16, с. 16–17].

Системність припускає розгляд усіх заходів щодо забезпечення управління конкурентоспроможністю та ефективністю діяльності підприємства як комплекс взаємозалежних елементів за допомогою методології функціональної системології та їхнього втілення в заданий термін, визначення цілей і критеріїв функціонування системи в цілому і кожного елемента окремо, узгодження локальних критеріїв та їхнє підпорядкування загальному, глобальному критерію. Однією з головних вимог функціональної системології є забезпечення односпрямованості конкретних реальних цілей усіх елементів системи, а для їхньої реалізації – функціонування відповідних підрозділів, комплексу технічних засобів, дії конкретних виконавців, тобто визначення конкретних способів досягнення поставленої мети. Це відкриває можливість математичного

модельовання на базі застосування сучасних ПЕОМ. Принцип модельованості означає, що управління ефективністю та конкурентоспроможністю підприємства в умовах ринку має здійснюватися відповідно до моделі його функціонування у конкретний момент часу та прогнозування його поведінки на ринках збуту з метою вибору найкращої стратегії забезпечення життєдіяльності підприємства при мінімально необхідних, але цілком достатніх витратах ресурсів (принцип економічності).

Одним із основних принципів, що покладено в основу синтезу системи СУ ЕКП, є принцип управління по відхиленню, або принцип негативного зворотного зв'язку [5, с. 81]. Зв'язок системи управління (СУ) і об'єкта управління (ОУ) може мати одну із двох форм: із каналом зворотного зв'язку або без нього (розімкнутий простір). У випадку наявності зворотного зв'язку значення процесу X_t «вимірюється» і надходить на вхід системи управління, яка по них знаходить чергові управління та відправляє їх об'єктові. При цьому правило відшукування значень управління має підпорядковуватися умові для досягнення визначеної заданої мети, тобто траєкторія X_t у фазовому просторі повинна мати запропоновану властивість [17, с. 17]. Управління по відхиленню системи СУ ЕКП визначається можливістю вносити необхідні зміни в структуру системи, у хід виконання та перелік запланованих заходів, функції виконавців. Принцип еволюції обумовлює забезпечення перманентності процесу управління ефективністю та конкурентоспроможністю безпекою підприємства в умовах постійного впливу чинників нестабільного бізнес-середовища. Цілеспрямованість орієнтує систему на досягнення конкретних цілей і вирішення конкретних завдань, а погодженість та інформаційна єдність вимагають розробки системи показників. Надійність системи – це властивість системи протягом певного періоду часу зберігати працездатність, тобто свої робочі характеристики в межах, що забезпечують нормальну роботу системи за певних умов її функціонування [18, с. 235–236]. Стійкість є властивістю системи в цілому (а не окремих її частин) зберігати незмінними визначені функції і характеристики. Стійкість тісно

пов'язана з поняттям інваріантності [6, с. 140]. Система СУ ЕКП є інваріантною, тобто незалежною, зберігає свої основні властивості, параметри при зовнішніх впливах. Погодженість системи припускає неантагоністичний взаємозв'язок між усіма її елементами, спрямований на реалізацію заданої мети – забезпечення життєспроможності підприємства та високого (порівняно з конкурентами) рівня його конкурентоспроможності та фінансової привабливості. Принцип інформаційної єдності є інтегральним. Він виявляється через: методологічну єдність інформаційного забезпечення (розробка різних підсистем на основі загальних принципів і забезпечення взаємозв'язку різних знакових підсистем); інформаційну сумісність підсистем і елементів інформаційного забезпечення; типізацію та блокову структуру (аналогічні у функціональному та змістовному відношенні блоки інформаційної системи мають будуватися за єдиними типовими правилами); уніфікацію та структурування форм обміну інформацією; інтеграцію обробки (досягнення одноразовості введення інформації в систему при багаторазовому, багатофункціональному її використанні) [5, с. 82–84].

Необхідність використання у виробничо-комерційній діяльності сучасних підприємств-товаровиробників різноманітної та великої за обсягом інформації вимагає системного підходу до організації її одержання, обробки й аналізу в процесі прийняття управлінських рішень. Урахування усіх принципів забезпечується при створенні управлінської інформаційної системи, у тому числі маркетингової, як системи підтримки прийняття рішень. На сучасному етапі удосконалювання процесів прийняття маркетингових рішень на підприємстві базується на розробці та впровадженні експертних систем як однієї із форм реалізації штучного інтелекту в сфері маркетингу.

Принцип спеціалізації забезпечує ефективне використання потенціалу структурних підрозділів підприємства, що насамперед займаються маркетинговою діяльністю, і припускає спеціалізацію служб, підрозділів, виконавців. Принцип автоматизації реалізується шляхом розробки Інтранет або, наприклад, автоматизованого робочого місця маркетолога – АРМ маркетолога, планування заходів із вивчення ринку, обліку, ведення, пошуку та коригування

маркетингової інформації, необхідної для ефективного розвитку підприємства та забезпечення його конкурентоспроможності. Принцип ресурсного забезпечення передбачає дотримання певних пропорцій між трудовими, фінансовими, інтелектуальними, інформаційними та матеріально-технічними ресурсами на всіх етапах життєдіяльності підприємства. Принцип маркетингу передбачає організацію діяльності підприємства з орієнтацією на ринки збуту, тобто її базування на концепції маркетингу, що фахівці розглядають як інтегровану й орієнтовану на споживача і прибуток філософію бізнесу. Принцип пріоритетного вибору передбачає освоєння виробництва товарів ринкової новизни, потребу в яких виявляють у результаті проведення маркетингових досліджень. Ефективність комплексу заходів щодо адаптації підприємств до ринку може бути досягнуто на основі забезпеченості нормативами. Принципи взаємозв'язку та зацікавленості в досягненні поставлених цілей передбачають використання в процесі реалізації комплексу відповідних заходів раціональних і прогресивних рішень інших систем, єдиних форм документації на рівні зовнішнього і внутрішнього середовища. Принцип між- і внутрішньо системної сумісності вимагає, щоб процес управління ефективністю та конкурентоспроможністю підприємства здійснювався на єдиній організаційній основі, із застосуванням загального методичного інструментарію, у тісному взаємозв'язку з усіма функціональними підсистемами. Реалізація цих принципів у системі СУ ЕКП вимагає розробки інструментарію організації і забезпечення функціонування системи, вибору критерію функціонування системи, кількісно визначення міри і ступеня життєдіяльності, опису елементів (підсистем) системи та їхніх особливостей, розробки концепції формування системи на базі використання сучасних ПК. Таким чином, відповідно до загальної теорії систем можна стверджувати, що цілком об'єктивно існує взаємозв'язок і взаємозалежність елементів, підсистем і всієї системи управління ЕКП із зовнішнім середовищем. Виходячи з цього теоретичного положення, підприємство, як відкрита мобільна система, розглядається у вигляді сукупності складових частин, які нерозривно пов'язані із

зовнішнім середовищем. Безліч можливих станів системи визначаються її внутрішнім середовищем і зв'язками із зовнішнім середовищем.

Розділ 1

1. Аверьянов, А. Н. Система: философская категория и реальность [Текст] / А. Н. Аверьянов. – М. : Мысль, 1976. – 188 с.
2. Маторин, С. И. Анализ и моделирование бизнес-систем: системологическая объектно-ориентированная технология [Текст] / С. И. Маторин; под ред. М. Ф. Бондаренко. – Х. : ХНУРЭ, 2002. – 322 с.
3. Соколова, Л. В. Методологические аспекты построения организационно-экономической системы адаптации предприятия [Текст] / Л. В. Соколова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Економічна. – 2003. – № 580. – С. 106-109.
4. Соколова, Л. В. Організаційно-економічне забезпечення адаптації підприємств до невизначеності бізнес-середовища [Текст] : дис. ... д-ра екон. наук : 08.06.01 / Л. В. Соколова ; [Ін-т економіки промисловості НАН України]. – Донецьк, 2006. – 467 с.
5. Соколова, Л. В. Теорія і практика адаптації підприємств до мінливого бізнес-середовища [Текст] : моногр. / Л. В. Соколова. – Харків: ХНУРЕ, 2004. – 288 с.
6. Математика и кибернетика в экономике. Словарь-справочник [Текст]. – М. : Экономика, 1975. – 700 с.
7. Борисов, А. Н. Принятие решений на основе нечетких моделей [Текст] / А. Н. Борисов, О. А. Крумберг, И. П. Федоров. – Рига: Зинатне, 1990. – 184 с.
8. Боулдинг, К. Общая теория систем – скелет науки [Текст] / К. Боулдинг ; под ред. В. Н. Садовского и Э. Г. Юдина // Исследования по общей теории систем. – М. : Прогресс, 1969. – 325 с.
9. Гиг, Дж. Ван Прикладная общая теория систем [Текст] : пер. с англ. – Т. 1. – М. : Мир, 1981. – 336 с.
10. Управление организацией [Текст] : учеб. / под ред. А. Г. Поршнева, З. В. Румянцевой, Н. А. Саломатина. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 669 с.

11. Акофф, Р. Введение в исследование операций [Текст] / Р. Акофф, Л. Арноф, У. Черчмен. – М. : Наука, 1968. – 486 с.
12. Чумаченко, Н. Г. Теория управленческих решений [Текст] : учеб. пособ. для вузов / Н. Г. Чумаченко, Р. И. Заботина. – К. : Вища шк., 1981. – 248 с.
13. Чумаченко, Н. Г. Принятие решений в управлении производством [Текст] / Н. Г. Чумаченко, В. Г. Корнеев, А. П. Савченко. – К. : Техніка, 1978. – 191 с.
14. Энциклопедический словарь бизнесмена: Менеджмент, маркетинг, інформатика [Текст] / под общ. ред. М. И. Молдованова. – К. : Техніка, 1993. – 856 с.
15. Словарь иностранных слов [Текст] / отв. ред. В. В. Бурцева, Н. М. Семенова. – 2-е изд., стер. – М. : Рус. яз. – Медиа, 2004. – 819 с.
16. Управління діяльністю підприємства у конкурентному середовищі [Текст] : моногр. / Л. В. Соколова, Г. М. Верясова, О. В. Манакова та ін. ; за заг. ред. Л. В. Соколової. – Х. : ТОВ «Компанія СМІТ», 2010. – 190 с.
17. Срагович, В. Г. Теория адаптивных систем [Текст] / В. Г. Срагович. – М. : Наука, 1976. – 319 с.
18. Цыпкин, Я. З. Адаптация и обучение в автоматических системах [Текст] / Я. З. Цыпкин. – М. : Наука, 1968. – 399 с.

6. СИТУАЦІЙНЕ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСНОЮ ОЦІНКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

6.1. Технологія ситуаційного управління оцінкою вартості підприємства

Підприємство знаходиться у вільному цивільному обороті та є об'єктом різних угод, що породжує потребу в оцінці його вартості, тобто у визначенні його грошового еквівалента у конкретний момент часу. Оцінка вартості підприємства, як об'єкта нерухомості – це обґрунтований розрахунок певного виду вартості об'єкта, що визначається тим, де і як вона буде використана [1, 2]. Для того, щоб оцінка вартості підприємства була достовірною та точною, необхідно дотримуватися певної процедури – технології оцінки. Технологія включає ряд послідовних етапів: визначення мети та функції оцінки; розробка плану оцінки об'єкта; визначення найкращого та найбільш ефективного способу використання об'єкту; збір та аналіз необхідної інформації. Процес зазвичай завершується підготовкою офіційного звіту за результатами, що надає доказову силу оцінки вартості. Аналіз сформованої практики оцінювання об'єктів нерухомості дозволив побудувати укрупнену схему процесу оцінки підприємства. Схему технології, котра є загальною процедурою вартісної оцінки підприємства, з урахуванням рекомендацій [3] наведено на рис. 6.1.

На етапі постановки завдання ідентифікується і детально описується оцінюваний об'єкт; встановлюються: мета оцінки; вид оцінної вартості (ринкова, інвестиційна і т.д.); дата. Ідентифікація об'єкта починається з визначення розмірів земельної ділянки, його юридичного опису й даних його огляду. Ідентифікуючи підприємство як об'єкт оцінки, необхідно, перед усім, визначити и письмово зафіксувати його місцезнаходження, статус і фізичний стан. Також детально описуються всі поліпшення (будинку й інші спорудження), інше нерухоме майно, що є складовою частиною даного об'єкта нерухомості. Наприклад, можуть оцінюватися тільки орендні майнові права, або можуть бути часткові права володіння даною нерухомістю, кооперативне володіння та інше. Без цих

відомостей оцінювач не може одержати адекватну величину вартості об'єкта й чітко сформулювати проблему.

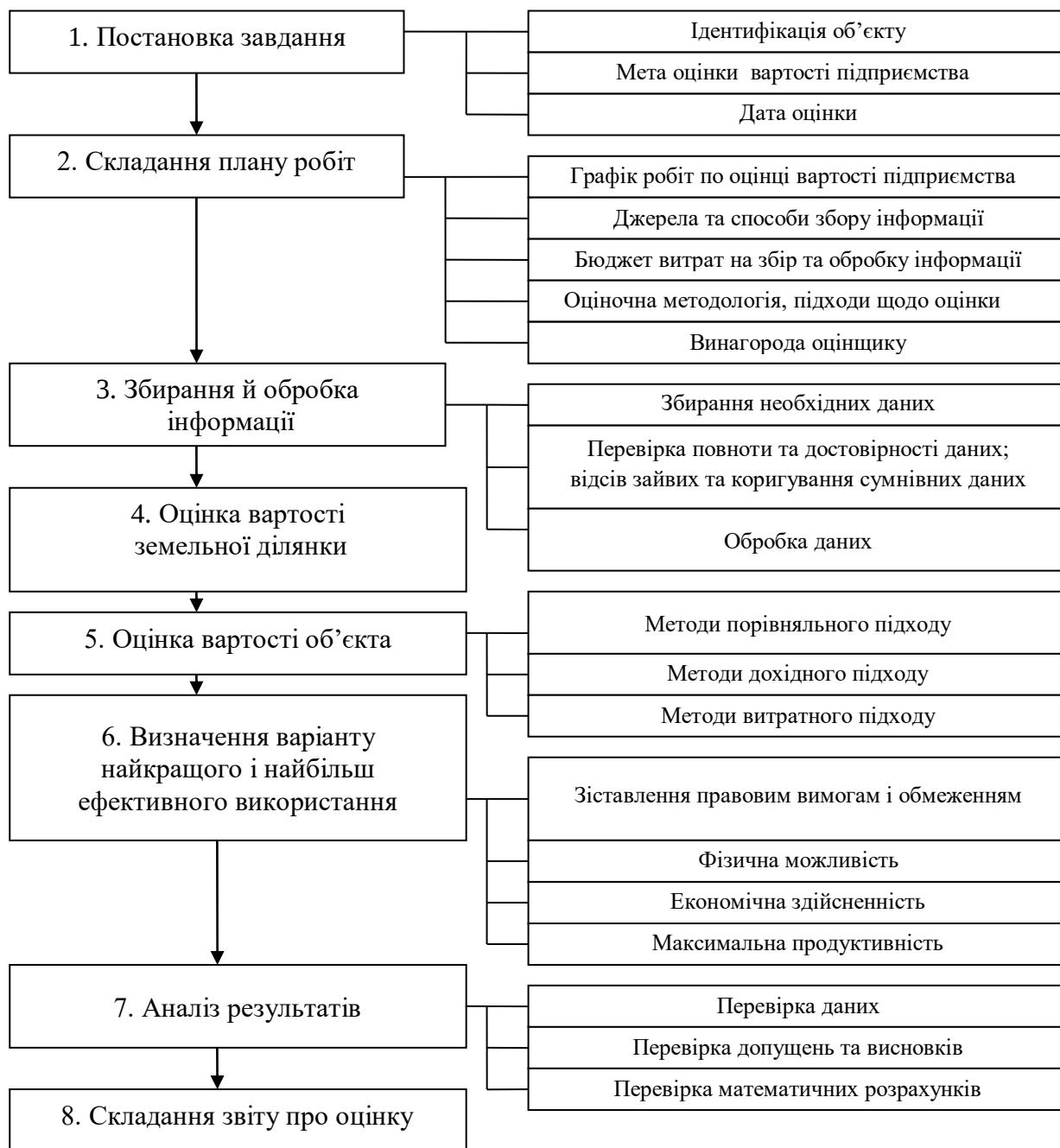

Рис. 6.1. Схема загальної процедури вартісної оцінки підприємства

Вид оціночної вартості, що фіксується при постановці завдання, повинен відповідати меті оцінки та визначатися загальноприйнятими правилами оціночної діяльності відповідно до законодавчих стандартів. Вартість підприємства не є

постійною величиною, тому що залежить від багатьох зовнішніх факторів об'єктивного й суб'єктивного характеру. Приступаючи до оцінки, важливо чітко визначити, на який момент вона розрахована й з якою метою проводиться. Мета оцінки вартості підприємства залежить від того, де ці дані будуть використані. У роботі [4, с. 77] фахівець ринку нерухомості Бойко А.О. навів класифікацію цілей оцінки об'єктів нерухомості, у тому числі підприємства, яку зображено на рис. 6.2.

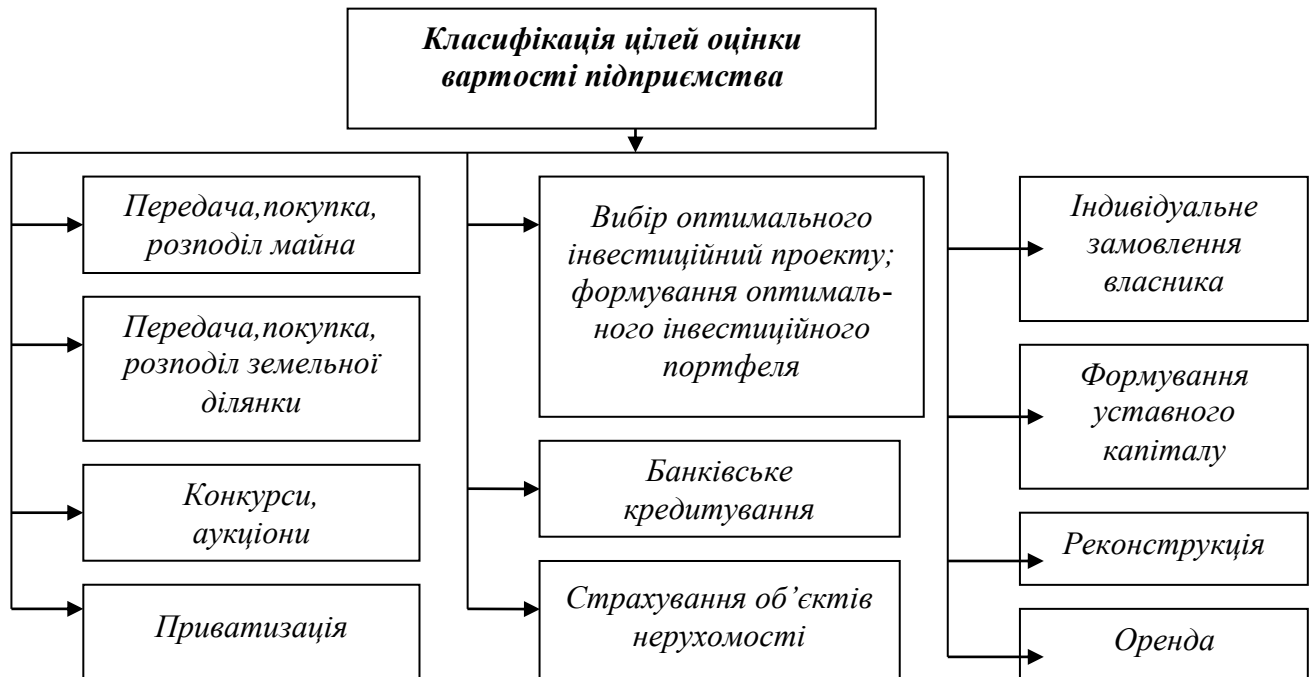

Рис.6.2. Класифікація цілей оцінки підприємства

Найбільше часто оцінка підприємства виконується для наступних цілей: оцінка за замовленням продавця перед виставленням підприємства на продаж; оцінка за замовленням потенційного покупця перед висновком угоди; оцінка перед придбанням земельної ділянки на предмет її використання конкретним запланованим способом; оцінка за завданням власника для виявлення способу використання підприємства або його частини, максимально ефективного з точки зору доходу; оцінка перед реконструкцією підприємства на предмет приросту доходу від експлуатації та її ринкової вартості залежно від витрат на перетворення об'єкта реконструкції; оцінка інвестиційного проекту; оцінка майна підприємства при його страхуванні; оцінка при одержанні кредиту під заставу

нерухомості, при розділі майна, при внесенні нерухомості як частки в статутний капітал нового підприємства; оцінка для визначення стартової ціни підприємства на конкурсах й аукціонах; оцінка при розрахунку орендної плати.

Перш ніж приступитися до розрахунку вартості, необхідно визначити який вид вартості буде визначатися виходячи із цілей оцінки. Найбільш поширеною є концепція ринкової вартості підприємства. Ринкова вартість – це найбільш імовірна ціна, за якої майно буде продано на конкурентному й відкритому ринку при дотриманні всіх умов, необхідних для висновку справедливої угоди. У ситуаціях, що припускають швидкий продаж об'єкта застави у випадку неповернення кредиту, визначається ліквідаційна вартість майна, що відповідає ринкової, скоригованої убік зниження.

Для страховки, суть якої складається у відшкодуванні збитку у випадку часткового або повного руйнування майна (нерухомості), може визначатися як ринкова вартість, так і вартість відтворення аналогічного об'єкта. Розмаїття цілей оцінки приводить до того, що ряд основних видів вартості в кожному конкретному випадку приймаються за певних умов. Завдання оцінювача – обрати правильний спосіб та метод оцінки вартості підприємства адекватно сценарію розвитку підприємства. Точність оцінки вартості підприємства залежить також від правильності використання методів оцінки. Слід зазначити, що останнім часом разом із традиційними підходами у вітчизняній теорії та практиці оцінки вартості підприємств (компаній) починає активно застосовуватися новий – опційний підхід [5, с. 74]. Відповідно до нього в практиці оцінювачів прийняті наступні підходи до оцінки підприємства – об'єкта нерухомості: порівняльний (аналоговий) підхід; витратний підхід; дохідний підхід (рис. 6.3). У практиці операцій із оцінкою вартості підприємства зустрічаються різні ситуації. На наш погляд, технологія ситуаційного управління оцінкою вартості підприємства представляє собою процес, який можна визначити як певну послідовність упорядкованих процедур, призначених для отримання чисельного значення вартості підприємства відповідно до ситуації, що склалася та визначила мету оцінки.

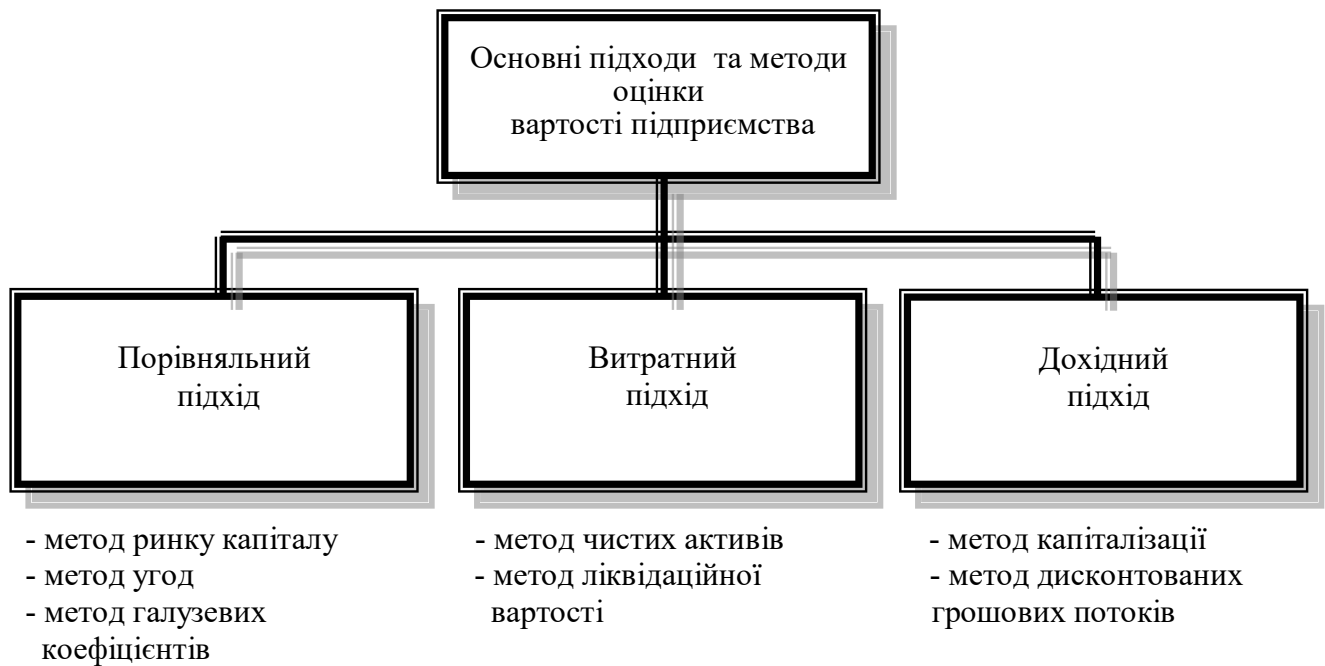

Рис. 6.3. Класифікація підходів та методів оцінки вартості підприємства

Авторську ситуаційну модель вибору методу оцінки вартості підприємства наведена на рис. 6.4. Кожній ситуації відповідають свої, адекватні тільки їй підходи й методи. Для правильного вибору методів необхідно перш за все провести класифікацію ситуації оцінки із застосуванням угруповання об'єктів, типу угоди, часу, на який відбувається оцінка, та інше. Кожен із трьох класичних підходів – витратний, дохідний, ринковий припускає використання при оцінці притаманних йому методів. Так, дохідний підхід передбачає використання методу капіталізації та методу дисконтованих грошових потоків (DCF). Витратний підхід базується на використанні методу чистих активів (NAV) і методу ліквідаційної вартості (LV). При порівняльному підході використовуються: метод ринку капіталу, метод угод і метод галузевих коефіцієнтів. Результати порівняльного аналізу підходів щодо оцінки вартості підприємства наведені у табл. 6.1.

Аналіз переваг та недоліків підходів щодо оцінки вартості підприємства дозволяє зробити висновок, що жоден із них не може бути використано у якості базового. При цьому кожен із них може давати різні, іноді протилежні, результати оцінок і представляти інтереси різних сторін, наприклад, власників і потенційних інвесторів.

Рис. 6.4. Ситуаційна модель вибору методу оцінки вартості підприємства

Таблиця 6.1

Порівняльний аналіз підходів щодо оцінки вартості підприємства

Підхід	Переваги	Недоліки
Витратний	- Ураховує вплив виробничо-господарських факторів на зміну вартості активів - дає оцінку рівня розвитку технології з урахуванням ступеня зносу активів - розрахунки спираються на фінансові та облікові документи, тобто результати оцінки є більш обґрунтованими	- Відображує минулу вартість - не ураховує ринкову ситуацію на дату оцінки - не ураховує перспективи розвитку підприємства - не ураховує ризики - є статичним - відсутні зв'язки з теперішніми та майбутніми результатами діяльності підприємства
Дохідний	- Ураховує майбутні зміни доходів і витрат - ураховує рівень ризиків (через дисконтну ставку) - ураховує інтереси інвесторів	- Важкість прогнозування майбутніх результатів і витрат - можливе декілька норм дохідності, що утруднює прийняття рішень, у тому числі інвестиційного характеру - не ураховує кон'юнктуру ринку - трудомісткість розрахунків
Порівняльний (ринковий)	- Базується на реальних ринкових даних - відображує існуючу практику продажів і купівель - ураховує вплив галузевих (регіональних) факторів на ціну акцій підприємства	- Недостатньо чітко характеризує особливості організаційної, технічної, фінансової підготовки підприємства - до розрахунків приймається тільки ретроспективна інформація - потребує внесення багатьох поправок до інформації, що аналізується - не приймає до уваги майбутні очікування інвесторів

Методи дисконтованих грошових потоків, ринку капіталу та галузевих коефіцієнтів орієнтовані на оцінку підприємства, яке діє та буде і в подальшому діяти. Метод чистих активів і метод угод застосовуються у тих випадках, коли інвестор має намір закрити підприємство або суттєво скоротити обсяг випуску продукції. Метод капіталізації доцільно застосовувати для тих підприємств, які встигли накопичити активи за результатами їх капіталізації за попередні періоди; іншими словами, цей метод є найбільш адекватним щодо вартісної оцінки «зрілих» за своїм віком підприємств. Метод дисконтованих грошових потоків є найбільш застосовуваним для вартісної оцінки «молодих» підприємств. Молоді підприємства ще не встигли заробити достатньо прибутків для їх капіталізації у додаткові активи, але які мають перспективні продукти і конкурентні переваги у порівнянні з існуючими та потенційними конкурентами. Методи ринку капіталу,

угод і галузевих коефіцієнтів придатні до застосування за умови суворого вибору підприємства-аналога, яке повинно відноситися до того ж типу, що й підприємство, вартість якого оцінюється [5, с. 75].

В умовах інфляційної економіки для оцінки вартості підприємства як найбільше підходить дохідний підхід, який передбачає використання методу капіталізації та методу дисконтування грошових потоків, оскільки відсоток інфляції ураховується у дисконтній ставці. Але це є можливим тільки тоді, коли темпи інфляції передбачувані, а економіка країни функціонує нормально. Спрогнозувати потік чистого доходу від діяльності підприємства в умовах нестабільної економіки достатньо важко [6, 7].

Відповідно до схеми загальної процедури вартісної оцінки підприємства рекомендується таку послідовність оцінювання, що наведено на рис. 6.5. Можливість використання для оцінки конкретного підприємства у конкретній інвестиційній ситуації різних методів оцінки бізнесу обумовлює доцільність «зважування» оцінок, які розраховуються за різними методами, та подальшого розрахунку суми таких «вагових» оцінок. При цьому вагові коефіцієнти значущості оцінок за різними, у принципі, допустимих у кожній окремій ситуації, методами оцінки розуміються як коефіцієнти довіри до відповідного методу. Остаточну оцінку вартості підприємства (бізнесу) із урахуванням рекомендацій [5, с. 76] доцільно розраховувати за такою формулою:

$$V = \sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n V_{ij} * W_{ij}, \quad (6.1)$$

де V – остаточна оцінка вартості підприємства (бізнесу); V_{ij} – оцінка вартості підприємства) за i -им методом відповідно до j -го підходу (усі методи оцінки, що застосовуються, нумеруються у рамках кожного підходу); $i = (1, n)$; $j = (1, m)$; n – кількість методів оцінки вартості підприємства, які використано при розрахунках; m – кількість застосовуваних підходів до вартісної оцінки підприємства; W_{ij} – ваговий коефіцієнт за i -им методом оцінки відповідно до i -го підходу вартісної оцінки.

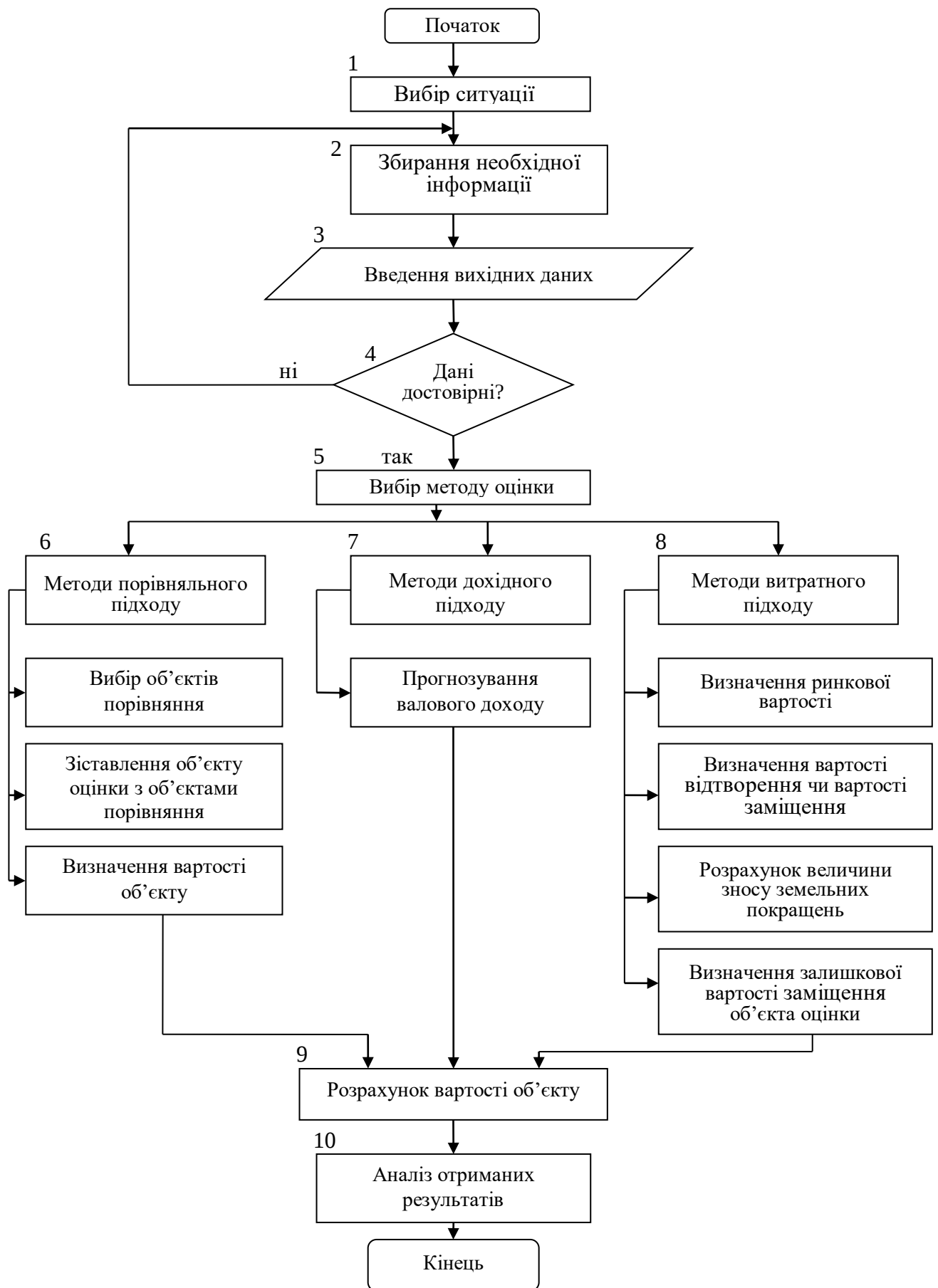

Рис. 6.5. Схема алгоритму вартісної оцінки підприємства

Чисельні значення вагових коефіцієнтів розраховуються експертним шляхом та відповідають такій вимозі:

$$\sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n W_{ij} = 1,00. \quad (6.2)$$

Відповідно до такого методичного підходу правильне виставлення чисельних значень даних вагових коефіцієнтів є одним із головних свідочств достатньо кваліфікованої та неупередженої оцінки вартості підприємства.

6.2 Методика оцінки вартості підприємства з метою інвестування

Особливості оцінки вартості підприємства залежать від конкретики мети оцінки [5]. При оцінці вартості підприємства з метою інвестування, що є вкладенням коштів для отримання прибутку або доходу у майбутньому, інвестиційний проект може виступати або як самостійний об'єкт оцінки, або як один із елементів власності, що виділяється при витратному підході поряд із машинами, обладнанням, інтелектуальною власністю та ін..

Інвестиційний проект може бути оцінено за багатьма факторами: ситуація на ринку інвестицій, стан фінансового ринку, геополітичні умови тощо. Але на практиці існують універсальні методи визначення ефективності вкладення коштів у проекти. Проблема оцінки інвестиційних якостей проектів полягає в проведенні аналізу можливих вкладень у проект та потоку доходів від його використання [8]. Схема управління оцінкою вартості підприємства з метою інвестування наведена на рис. 6.6.

Спонукальним мотивом інвестування – вкладення коштів у розвиток підприємства для незалежних інвесторів або для акціонерів підприємства є отримання прибутку/доходу від реалізації того чи іншого інвестиційного проекту або їх сукупності. Тому попереднім кроком прийняття інвестиційного рішення є аналіз ситуації як на фондовому, так й інвестиційному ринках, що дозволяє провести оцінку перспектив інвестування.

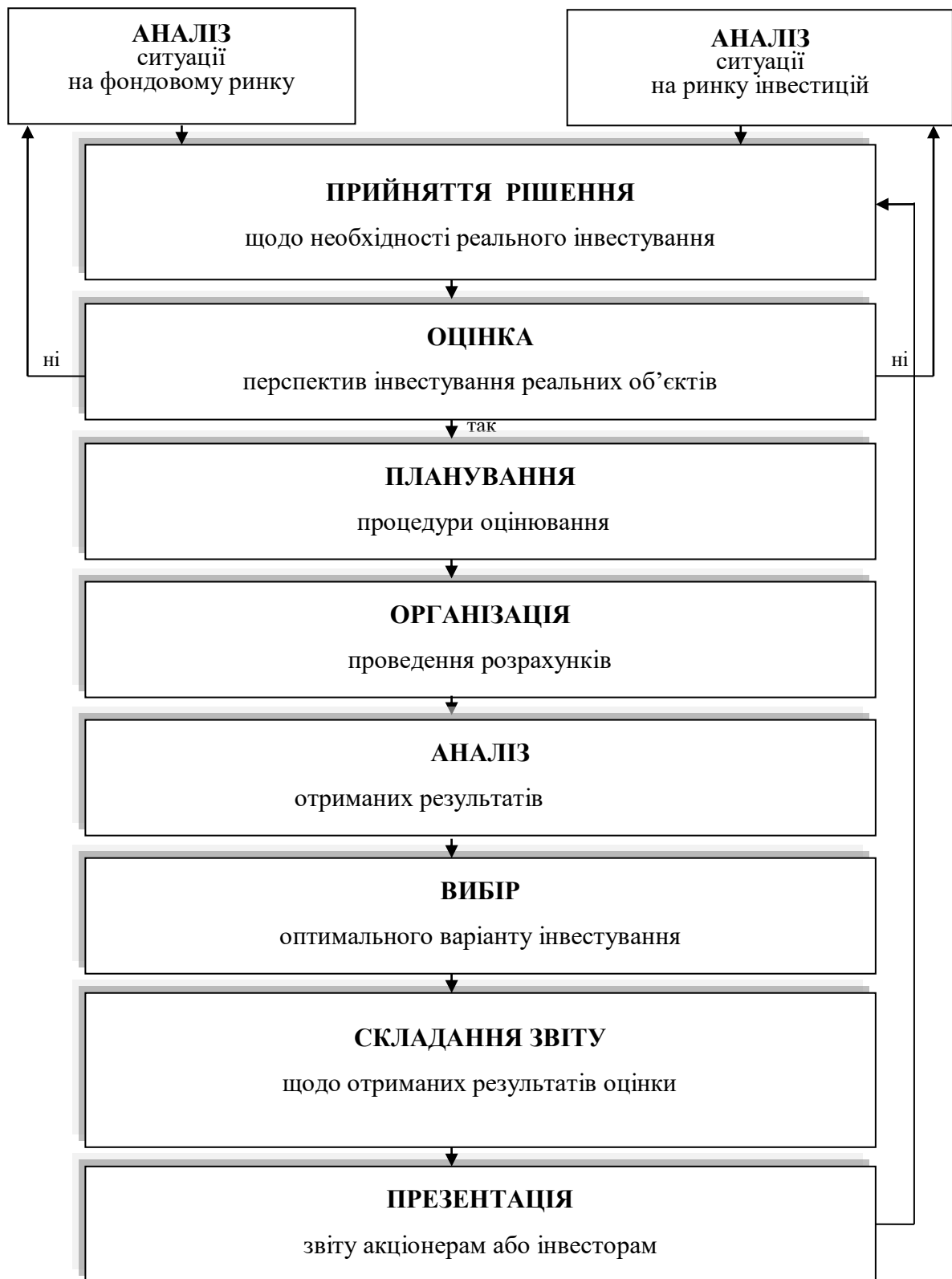

Рис. 6.6. Схема управління оцінкою вартості підприємства з метою інвестування

Процес планування оцінки вартості підприємства з метою інвестування потребує вибору альтернативних проектів. Організація проведення розрахунків вимагає: вибору методів оцінки економічної ефективності альтернативних інвестиційних проектів; інформаційного забезпечення процесу оцінювання; проведення відповідних розрахунків за кожним проектом.

Серед існуючих методів оцінки ефективності інвестиційних проектів, які поділяються на дві групи – статичні, тобто методи, у яких не ураховується різна цінність грошей за різні періоди часу, та динамічні, тобто методи, які ґрунтуються на дисконтуванні (рис. 6.7), для проведення розрахунків обираємо динамічні методи у складі: *NPV* – чистий приведений ефект; *PI* – індекс рентабельності інвестицій; *IRR* – внутрішня норма рентабельності інвестицій; *PP* – строк окупності інвестицій; *ARR* – коефіцієнт ефективності інвестицій [5, с. 297–302; 8, с. 262–268; 9, с. 168–173;]. Для проведення необхідних розрахунків було використано відомі формули, які було доповнено чинником впливу інфляції та імовірності отримання доходу (формули 6.1 – 6.5).

Чистий приведений ефект розраховується за формулою:

$$NPV_j = -IC_j + \sum_{k=1}^n \frac{P_{kj} \cdot D_{kj}}{(1+r+i)^k}, \quad (6.1)$$

де *NPV_j* – чистий приведений ефект за *j*-им інвестиційним проектом; *i* = (1;*n*); *n* – період експлуатації інвестиційного проекту; *IC_j* – обсяг початкової інвестиції за *j*-им інвестиційним проектом; *D_{kj}*, *P_{kj}* – відповідно річний дохід та імовірність його отримання у *k*-му році за *j*-им інвестиційним проектом; *r* – коефіцієнт дисконтування (обирається інвестором або акціонерами); *i* – середньорічний індекс інфляції.

Індекс рентабельності інвестицій розраховується за формулою:

$$PI_j = \frac{\sum_{k=1}^n \frac{D_{kj} P_{kj}}{(1+r+i)^k}}{IC_j}, \quad (6.2)$$

де PI_j – індекс рентабельності інвестицій за j -им інвестиційним проектом.

Рис. 6.7. Класифікація методів оцінки економічної ефективності інвестицій

Внутрішня норма рентабельності інвестицій розраховується за такою формулою:

$$IRR_j = r_1 + \frac{f(r_1)}{f(r_1) - f(r_2)}(r_2 - r_1), \quad (6.3)$$

де IRR_j – внутрішня норма рентабельності інвестицій за j -им інвестиційним проектом; $f(r_1)$ – значення, при якому $NVP_j = f(r_1) > 0$; $f(r_2)$ – значення, при якому $NVP_j = f(r_2) < 0$.

Строк окупності інвестицій розраховується за такою формулою:

$$PP_j = n, \text{ при якому } \sum_{k=1}^n D_{kj} P_{kj} \geq IC_j, \quad (6.4)$$

де PP_j – строк окупності інвестицій за j -им інвестиційним проектом; D_{kj} , P_{kj} – відповідно дисконтований річний дохід та імовірність його отримання у k -му році за j -им інвестиційним проектом;

Коефіцієнт ефективності інвестицій розраховується за такою формулою:

$$ARR_j = \frac{\overline{PN_j}}{0,5(IC_j - RV_j)}, \quad (6.5)$$

де ARR_j – коефіцієнт ефективності інвестицій за j -им інвестиційним проектом; $\overline{PN_j}$ – середньорічний прибуток підприємства з урахуванням імовірності його отримання за роками за j -им інвестиційним проектом; RV_j – ліквідаційна вартість за j -им інвестиційним проектом.

Аналіз отриманих результатів проводиться за кожним інвестиційним проектом за такими критеріями: якщо $NPV > 0$; $PI > 1$; $IRR > CC$ (ціни авансованого капіталу); $PP > n$, що є терміном часу, за який сумарний дисконтований потік перебільшує початкові інвестиції; $ARR > RAC$ (коефіцієнту рентабельності

авансованого капіталу), то інвестиції доцільно вкладати, тобто інвестиційний проект доцільно реалізовувати. Вибір оптимального варіанту інвестування, якщо є альтернативні варіанти (інші підприємства) провадиться за такими критеріями: $\max NPV$, $\max PI$, $\max IRR$, $\min PP$, $\max ARR$. Завершується процедура вартісної оцінки підприємства з метою інвестування складанням відповідного звіту та його презентацією акціонерам або інвесторам.

Проведемо оцінку економічної ефективності двох інвестиційних проектів за інформацією двох підприємств й оберемо найкращий (оптимальний) із них (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

Результати розрахунків показників
ефективності інвестиційних проектів

Показник ефективності	Підприємство № 1	Підприємство № 2
1. Чистий приведений ефект, тис. грн.	35,4 (а) / 52,4 (б)	-9,8 (а) / 8,2 (б)
2. Індекс рентабельності інвестицій	1,4	0,9
3. Норма рентабельності інвестицій, %	35,0	34,2
Строк окупності інвестицій, рік	1	2
Коефіцієнт ефективності інвестицій, %	1,6	1,2

Ураховуючи те, що найбільшу перевагу фахівці у сфері інвестиційного та фінансового менеджменту віддають критерію чистого приведеного ефекту за причини відповідності його у повній мірі основній меті діяльності підприємства – нарощуванню його економічного потенціалу та забезпечення імовірнісної оцінки приросту капіталу підприємства, розрахунок показника NPV було проведено для двох ситуацій: а) з урахуванням чинників впливу зовнішнього середовища (інфляції та ризику); б) без урахування впливу цих чинників.

Аналіз отриманих розрахункових даних дозволяє стверджувати, що для обох ситуацій найкращим є інвестиційний проект підприємства №1, який має

оцінні показники кращі, ніж інвестиційний проект підприємства №2. Але слід зауважити, що якщо не ураховувати негативні впливи інфляції та ризиків із боку зовнішнього середовища (ситуація б), то обоє реальних інвестиційних проектів можуть бути прийняті до впровадження. Висновок щодо можливості впровадження змінюється на зворотний, якщо до розрахунків внести дані щодо ризику та інфляції (ситуація а).

Отже, виконавцям роботи рекомендується при проведенні відповідних розрахунків обов'язково ураховувати інвестиційний ризик та вплив інфляції з метою отримання більш точних, адекватних результатів розрахунку показників, на основі аналізу яких приймаються відповідні інвестиційні рішення.

Замовнику роботи (інвесторові, власникам, керівництву підприємства чи його акціонерам) рекомендується звернути увагу саме на інвестиційний проект підприємства №1 та прийняти саме його до реалізації.

Крім того, слід зауважити, що найбільшу перевагу фахівці у сфері інвестиційного та фінансового менеджменту віддають критерію чистого приведеного ефекту. Основними аргументами на користь даного критерію є такі: відповідність його у повній мірі основній меті діяльності підприємства – нарощуванню його економічного потенціалу; забезпечення імовірнісної оцінки приросту капіталу підприємства; властивість адитивності, що надає можливості аналітикам, інвестиційним чи фінансовим менеджерам отримувати агреговану його величину та використовувати її для оптимізації інвестиційного портфеля.

Перевагами методу індексу рентабельності інвестицій є вигідність його використання у таких випадках: вибір одного проекту серед сукупності альтернативних проектів, що мають однакові значення чистого приведеного ефекту; комплектування портфелю інвестицій із максимальним сумарним чисельним значенням чистого приведеного ефекту.

Щодо недоліків, які притаманні методу внутрішньої норми рентабельності інвестицій, то вони вбачаються у такому: у порівняльному аналізі альтернативних інвестиційних проектів критерій *IRR* може застосовуватися достатньо умовно, особливо у випадку, коли проекти суттєво відрізняються за величиною грошових

потоків; якщо «ціна» інвестицій у кожен альтернативний проект, що аналізується, менше за величину IRR , то вибір найкращого проекту може бути зроблено лише за допомогою додаткових критеріїв. Недоліками методу строку окупності інвестицій є такі: не ураховується вплив доходів останніх часових періодів; не відрізняються проекти з однаковою сумою кумулятивних доходів, але різним їх розподілом за роками реалізації проектів; відсутність властивості адитивності. Але слід зауважити, що існує ряд ситуацій, коли застосування методу строку окупності інвестицій може бути доцільним: а) проблема ліквідності інвестицій превалює над проблемою прибутковості; б) інвестиції пов'язані з високим ступенем ризику. До найбільш суттєвих недоліків методу коефіцієнта ефективності інвестицій відносяться такі: не ураховується часова складова грошових потоків; не робиться різниці між проектами з однаковою сумою середньорічного прибутку, але різною сумою прибутків за роками; не відрізняються інвестиційні проекти, що мають однакову суму середньорічного прибутку, яку вони генерують на протязі неоднакової кількості років.

У випадку виникнення конфлікту між методами оцінки ефективності інвестиційних проектів рекомендується орієнтуватися на якийсь один або декілька критеріїв, що є найбільш важливими з точки зору інвестора, акціонерів, керівництва конкретного підприємства, або прийняти до уваги додаткові об'єктивні та суб'єктивні фактори.

Розділ 6

1. Ріелторські фірми [Електронний ресурс] / Сайт Вікіпедія. Режим доступу \www/ URL: <http://uk.wikipedia.org> – 26.05.10. – Заг. з екрану.

2. Асаул, А. Н. Экономика недвижимости [Текст] : учеб, пособие / А. Н. Асаул, А. В. Карасев. – СПб. : Питер, 2004. – 512 с.

3. Щербакова, Н. А. Экономика недвижимости [Текст] : учеб, пособие / Н. А. Щербакова. – Ростов - н/Д : Феникс, 2002. – 586 с.

4. Бойко, А. А. Организация управления деятельностью субъектов рынка недвижимости [Текст] : дис. ... канд. экон. наук / А. А. Бойко. – Х., 2001. – 167 с.
5. Есипов, В. Е. Оценка бизнеса [Текст] / В. Е. Есипов, Г. А. Маховикова, В. В. Терехова. – СПб. : Питер, 2006. – 457 с.
6. Татарова, А. В. Оценка недвижимости и управление собственностью [Текст] : учеб, пособие / А. В. Татарова. – Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2003. – 70 с.
7. Валдайцев, С. В. Оценка бизнеса и управление стоимостью предприятия [Текст] / С. В. Валдайцев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 256 с.
8. Ковалев, В. В. Финансовый анализ : Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности [Текст]. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 512 с.
9. Бланк, И. А. Инвестиционный менеджмент [Текст] / И. А. Бланк. – Киев, МП «ИТЕМ» ЛТД., «Юнайтед Лондон Трейд Лимитед», 2003.– 448 с.

Наукове видання

СОКОЛОВА Людмила Василівна
ВЕРЯСОВА Ганна Миколаївна
СОКОЛОВ Олег Євгенович
ШАЛЬОПА Анна Сергіївна
ВАСИЛЬЧЕНКО Ольга Олександрівна
ЧІЧКАНЬ Олена Василівна

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ РИНКУ
теоретичні та практичні аспекти

монографія

За редакцією авторів
За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.В. СОКОЛОВОЇ

Комп'ютерне верстання В. І. Коряк
Дизайн обкладинки О.Л. Герасименюк

Підписано до друку 23.12.11. Формат 60×90 1/16. Умов. друк. арк. 19,5
Тираж 100 прим. Зам. № 198.

ТОВ «Компанія СМІТ»
61166, м. Харків, просп. Леніна, 14
Тел./факс: (057) 702-13-07
E-mail: book@smit.com.ua
<http://www.smit-book.com>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
До Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
Видавничої продукції ДК № 435 від 26.04.2001

Друк – ФОП Васильєва Н. В.
61166, м. Харків, просп. Леніна, 14
Тел.: (057) 702-08-16